

दोन आरशांतलं प्रतिबिंब

डॉ. मनोज भाटवडेकर

शौनकला आई आणि वडील यांच्याकडून परस्परविरोधी संदेश मिळाल्यामुळे त्याचा गोंधळ वाढला होता.

“माझ्या मते शौनक एकदम हुशार आहे. त्याला कसलीही गरज नाही म्हणजे मार्गदर्शनाची वगैरे. त्याच्या आईला वाटतंय की तो सगळ्याच बाबतीत कमी आहे. तिच्या मते तो पुढच्या आयुष्यात काहीच करू शकणार नाही. मला तो केमिस्ट किंवा लॉयर झालेला चालेल. मी स्वतः केमिस्ट आहे.” शौनकच्या वडिलांचं हे भाष्य ऐकून शौनकचं वय किती असेल असं कोडं वाचकांना घालून त्यावर एक स्पर्धा घेता येईल. प्रत्यक्षात शौनकचं वय होतं नऊ वर्ष. शौनकला उपचारासाठी आणण्याचा आग्रह त्याच्या आईचा होता.

“त्याचं आत्ताचं वागणं बघून त्याच्या भविष्याची मला खूप काळजी वाटते. त्याच्या शिक्षकांकडून वहीत सारखे शेर येते असतात. जास्त मेहनत करा, अक्षर सुधारा, धांदरटपणा टाळा, वर्गात नीट लक्ष द्या. दरवेळी मीटिंगमध्ये त्याच्या बाई मला त्याच्याबद्दल कळकळीने सांगत असतात की तो हुशार आहे, फक्त थोडी मेहनत घ्यायला हवी. हे ऐकलं की मला अगदी त्रास होतो. मी त्याला परोपरीने समजावून बघितलं. तो कशालाच बधत नाही. गोड बोलून झालं, समजावून झालं, ओरडून झालं. शिक्षा करून झाल्या, मारूनसुद्धा झालं. त्याला भविष्याबद्दल कसं समजवायचं हेच मला कळत नाहीये. हल्लीचे दिवस किती कठीण झालेत. चांगलं शिक्षण घेऊन आपल्या पायावर उभं राहायला नको का त्याने? हे सगळं तुम्ही त्याला समजावून सांगितलंत तर फार उपकार होतील माझ्यावर. त्याच्या भल्यासाठीच मी हे करतेय हेही पटवा त्याला. त्याच्या वडिलांची यातली भूमिका अगदी उलट आहे. त्यांच्या मते तो आपोआप सुधारेल. त्याच्यासाठी काहीही करण्याची गरज नाही ते म्हणतात की, काही मुलांना उशिरा समज येते.”

शौनकला जेव्हा विचारलं, ‘तुला इथे कशासाठी आणलंय?’ तेव्हा त्याचं उत्तर होतं.

“सुधारण्यासाठी !”

‘म्हणजे काय?’

“म्हणजे मोठं होण्यासाठी आणि चांगला अभ्यास करण्यासाठी.”

‘तुला आताच्या परीक्षेत किती मार्क मिळाले?’

“आई म्हणते कमी आहेत.”

‘किती टक्के मिळाले माहीत आहे?’

‘‘नाही. आई म्हणते की तू सहज पंच्याऐंशी टक्क्यांपर्यंत जाऊ शकशील. टक्के म्हणजे काय डॉक्टर?’’

‘टक्के म्हणजे शंभरात किती तो आकडा. आपण तुझ्या मार्कांचं गणित नंतर करू. त्याचे टक्के कसे काढायचे ते नंतर बघू. मला सांग तुला काय काय करायला आवडतं?’

‘‘क्रिकेट आवडतं.’’

‘खेळतोस?’

‘‘आई पाठवत नाही. मग मी फक्त पेपरात आलेल्या बातम्या वाचतो.’’

‘टीव्हीवर क्रिकेट बघतोस की नाही?’

‘‘आई टीव्ही लावू देत नाही’’.

‘का?’

‘‘आई म्हणते की तू पंच्याऐंशी टक्के मार्क मिळवल्याशिवाय तुला मी खेळायला पाठवणार नाही, टीव्ही बघू देणार नाही, कुठे नेणार नाही.’’

‘मग तुला वॉर्ड वाटत असेल, नाही?’

‘‘हो. पण काय करणार? मला मार्क मिळतच नाहीत. आई मला असं पण म्हणते की तुला मार्क मिळणारच नाहीत.’’

‘तुझे बाबा काय म्हणतात?’

‘‘बाबा म्हणतात तुला मिळतात तेवढे मार्क खूप झाले. ते मला सांगत असतात की तू खेळायला जा, टीव्ही बघ. पण आई अजिबात या गोष्टी करू देत नाही. बाबा मला म्हणतात की तू खूप हुशार आहेस, माझ्या बाई पण म्हणतात की तू हुशार आहेस, पण अभ्यास करत नाहीस.’’

‘तुला काय वाटतं? तू अभ्यास नीट करतोस का?’

‘‘मी सारखा अभ्यास करत असतो. आई म्हणते मी खूप अभ्यास करायला पाहिजे. मी खूप अभ्यास करतो.’’

शौनकच्या एकंदरीत बोलण्यावरून तो गोंधळलेला आहे हे अगदी उघड होतं. या गोंधळामागची पार्श्वभूमी समजणंही फारसं अवघड नव्हतं. त्याच्या आई-वडिलांचं त्याच्याबाबतीत एकमत नव्हतं. त्याबद्दल त्या दोघांशी सविस्तर बोलण्याचा प्रयत्न केला. शौनकच्या आईचं शिक्षण बारावीपर्यंत झालेलं होतं. त्याचे वडील केमिस्ट होते. ते एका आयुर्वेदिक औषध कंपनीत नोकरीला होते. “डॉक्टर, आम्ही नाही का धडपड करून शिकलो? इच्छा असली की मार्ग असतो. आमचे नाही ते कुणी कधी अभ्यास घेतले? हिला वेळ असतो म्हणून ही शौनकच्या मागे लागते. मी जेमतेम दोन तास घरी असतो. रोज प्रवासातच तीन तास जातात. कुठे कटकट करायची घरी आल्यावर? मी घरी आल्या आल्या हिच्या तक्रारी चालू होतात- आज त्याने अमका गृहपाठ केला नाही. आज त्याने अमुक गणित चुकवलं. आज त्याच्या बाई असंच म्हणाल्या- मला पार बोअर करून टाकते. मी तिला नेहमी म्हणतो- आपण दोघं कुठे एवढे शिकलोय? तरी आपलं काही बिघडलं का? तो नाही फार शिकला तर आपण ठेवू पैसे त्याच्यासाठी नाहीतरी काय, एकच मुलगा आहे. एवढं कमावतोय ते कुणासाठी? सारखं त्याला घालूनपाडून बोलणं चांगलं का डॉक्टर? ही संतापली की काय वाटेल ते बोलते. अगदी भांडी घासणारेस का, भीक मागणारेस का- इथपर्यंत. मी म्हटलं ना तुम्हाला. तो केमिस्ट किंवा वकील झालेला मला चालेल. हिला डॉक्टर नाहीतर इंजिनियर पाहिजे.”

“थांबा डॉक्टर. मला जरा बोलू द्या. हे म्हणतात तेवढी काय आमची परिस्थिती उत्तम नाही. तो हुशार आहे या नावाखाली त्याने काहीच करायची गरज नाही असं म्हणणं बरोबर आहे का? आणि तो हुशार आहे याबद्दलच आधी माझ्या मनात शंका आहे. हुशार आहे तर मार्क का मिळत नाहीत? मी बघते ना इतर मुलं कसे मार्क मिळवतात ते ! किती मेहनत घेत असतात. मी शौनकला असं काही सांगितलं की तो हल्ली सरळं बाबांचं नाव पुढे करतो.”

“तूच बघतेस इतर मुलं असं नाही. मीही बघतो. माझ्याबरोबर काम करणाऱ्या बहुतेकांच्या घरी मुलं इतपतच अभ्यास करतात. तिसरी आणि चौथीच्या मुलांना आणखी काय येणार हो ! आणि शौनकला बरंच काही माहित असतं. गुजराल सरकार कसं गडगडलं हे त्याला विचारा.”

“हो. त्याच्यावर परीक्षेत प्रश्न येत नाही.”

हे वगनाट्य आणखी असं कितीही वेळ चालू राहिलं असतं. त्यांना थांबवत मी म्हटलं. ‘मी शौनकशी बोललो. त्यावरून त्याची बुद्धिमत्ता नॉर्मल तरी नक्कीच असावी असं वाटतं. बालक-पालक मार्गदर्शन केंद्रात आपण त्याची बुद्धिमत्ता तपासू आणि अभ्यासाबद्दल त्याला मार्गदर्शन करू. सगळ्यात महत्त्वाची गोष्ट ही की तो स्वतःबद्दलच खूप गोंधळलेला आहे. आपल्यामध्ये काय चांगलं-काय वाईट; चांगल्या गोष्टींचा उपयोग कसा करायचा याबद्दलचा सल्ला खरं म्हणजे त्याला घरातून मिळायला हवा. तुम्हा दोघांकडूनही त्याला परस्परविरोधी संदेश मिळताहेत. भविष्याबद्दल अवास्तव काळजी करून त्याचा वर्तमानकाळ बिघडवणं हे जितकं चुकीचं. तितकंच त्याने काही केलं नाही तरी चालेल असं म्हणणंही चुकीचं आहे. तुम्ही त्याच्यातलं चांगलं ओळखायला त्याला मदत करायला हवी. तुम्ही अशी कल्पना करा

की शौनक दोन वेगवेगळ्या आरशांमध्ये आपलं प्रतिबिंब बघतो आहे. एक आरसा त्याला सांगतो की, तू खूप सुंदर आहेस आणि दुसरा सांगतोय की तू अतिशय कुरूप आहेस. त्याने कुठलं प्रतिबिंब खरं समजायचं? तुमच्या त्याच्याविषयीच्या अपेक्षा आणखी रास्त करण्यासाठी, तुमच्या त्याच्या बाबतीतल्या भूमिका आणखी स्पष्ट होण्यासाठी तुम्हालाही मानसोपचाराची गरज आहे'.

आपलं महानगर, दि. ९ डिसेंबर १९९७
काही बोलायाचे आहे